

nacionalnih monetarnih politika, odnosno prelazak u Evropsku monetarnu uniju zahtijeva sve veće usklađivanje, konvergenciju i na kraju centralizaciju monetarne politike u Evropskoj zajednici. Zaključimo: jedinstvena valuta nije a priori optimalan organizacijski nego njene nedostatke treba uspoređivati s njenim potencijalnim prednostima, ponajprije proširivanjem i integracijom tržišta.

Ovaj prikaz zaključit ćemo autorskim prilogom C. Carraroa (Università di Venezia and CEPR) o iskušenjima Evropske centralne banke. U raspravama o stvaranju zajedničke (jedinstvene) centralne monetarne institucije, neke vrste nadnacionalne evropske centralne banke, Eurofed, po ugledu na njemački sistem ili Sistem federalnih rezervi SAD — FED, važno je istaći da bi ta institucija morala određivati unutarnju monetarnu politiku, izdavati novac, regulirati međunarodne monetarne odnose Evropske zajednice. Autonomija takve institucije u monetarnoj politici mora podrazumijevati i utvrđivanje minimalnih obveznih rezervi poslovnih banaka, određivanje eskontne stope na novac iz primarne emisije i utvrđivanje kamata na njene kreditne transakcije i transakcije na otvorenom tržištu.

Zajednička međunarodna monetarna politika takve institucije držala bi i udružene međunarodne monetarne rezerve članica i upotrebljavala ih za poravnavanje zajedničkih platnobilansnih neravnoteža zemalja članica prema trećim zemljama kao i za reguliranje kliznog deviznog tečaja jedinstvene valute Evropske zajednice prema dolaru i drugim značajnim valutama. Također, ona bi predstavljala zajednički monetarni blok Evropske zajednice u pregovorima o uređenju međunarodnog monetarnog sistema.

Premda su pojedini dijelovi ove knjige pisani teže razumljivim jezikom za one kojima ekonomija nije specijalnost, za razumijevanje aktualnih pitanja integracijskih procesa u Evropskoj zajednici, a napose njenih monetarno-financijskih aspekata, ona je nezaobilazno štivo.

Luka Brkić

Neil Postman

Technopoly,

New York 1991,

njemačko izdanje *Das Technopol,*
Fischer, Frankfurt/M 1992.

Knjigu istog autora *Amusing Ourselves to Death* već smo recenzirali na stranicama ovog časopisa. U njoj je autor prikazao razornu ulogu televizije na političku zrelost Amerikanaca. Kao McLuhanov učenik upozorio je na svu ozbiljnost učiteljeva stava: Medij je poruka. Neko stanje stvari zrači posve drugu poruku u formi televizijske slike, a drugu u formi logičkog slijeda rečenica. U knjizi koja je upravo pred nama, Postman odnos među različitim medijima tumači kao sudar različitih ideologija. Taj je sudar naročito koban u školama. Kulturu pisma najprije je potisnula televizija kao moćno učilo, a zatim je televiziju potisnuo computer. Televizija je razarala moć apstraktnog logičkog zaključivanja kod djece i zamijenila ga slikama, ukidanjem distancije između doživljaja i onog što se zbiva na ekranu. Computer ide mnogo dalje: on razara prastaro jedinstvo individualnog i kolektivnog učenja i omogućuje individualno stjecanje znanja, ali posve odvojeno od socijalnog ambijenta kao medija razumijevanja tog znanja. Za Postmana sva tri odlučujuća medija suvremenog doba — *pismo, televizijska slika i računalo* — predstavljaju više od različitih medija kroz koje nas pogada istina naše društvene i povijesne zbilje; za njega su to i tri ideologije koje iskušavaju svoju moć u suvremenim društvima. Pritom Postman razlike među ovim medijima misli veoma radikalno. Ti se mediji, prema njemu, ne nadopunjuju, oni ništa ne dodaju niti ne oduzimaju jedan drugome, nego, sve mijenjaju (str. 26). Pismo, slike i računalo preraštaju u Postmanovim analizama preduvjete mogućnosti različitog ljudskog razumijevanja i proizvodnja zbilje, uvid koji on prema vlastitom navođenju zahvaljuje Karlu Marxu i

njegovim pitanjima: Je li Ahil moguć s barutom i olovom, a »Ilijada« s tiskarskim strojevima? Tek uz velike javne mlinove razvile su se i profesionalne javne kuće. Tehnologije i mediji za njega su i oblici razumijevanja svijeta, oblici ovladavanja svijetom, kao i oblici manipulacije ljudima. Budući da je u središtu interesa računalo kao najrecentniji revolucionarni medij i tehnologija, računalo je posvećena i najveća pažnja. Najtemeljite promjene računalo je izazvalo u području organizacije suvremenog reprodukcijanskog procesa. Određujući njegovu funkciju u tom području, on oblikuje i svoj pojam *tehnopola*. Tehnopol je, riječju, totalitarna tehnokracija (str. 57). Računalo je, naime, za razliku od starije generacije strojeva koji su proizvodili energiju ili zamjenjivali ljudski fizički rad, uređaj koji može zamijeniti određene oblike ljudskog mišljenja (str. 60). Ovo svoje svojstvo zahvaljuje računalo svojoj sposobnosti ophodjenja s informacijama: njihovom proizvodjenju, pamćenju i distribucijom (str. 70). Informacije koje ostaju izvan kontrole i regulacije nekog sistema *softwarea* postaju za sistem gotovo smrtonosne, stoga kontrola informacija postaje temeljni zahtjev suvremenog opstanka i pojedinca i socijalnih sklopova. Tehnopol stoga funkcionira na pretpostavkama poplave nekontroliranih informacija kojima treba ovladati da bi se opstalo. Do tog kaosa nekontroliranih informacija dolazi stoga što su se informacije odvojile od svog uporišta u kontroliranom smislenom ljudskom ponašanju i djelovanju. One su se odvojile od ljudskog smisla i treba ih dovesti pod kontrolu. Tome služi računalo, a tehnopol otuda proizvodi vlastitu pragmatiku dominacije u takvom svijetu (str. 79). Time tehnopol postaje određena kultura pomoću koje se ljudi koji više ne mogu samostalno pronaći smisao svog djelovanja posežu za tehnologijom kako bi im ona pomogla da dođu do jasnih određenja ciljeva i svrha svog djelovanja (str. 80). To se postiže tako da se tehnološki organizira zaštita od nepoželjnih informacija koje neko stanje stvari ili odviše kompliciraju, ili vode u neželjenom pravcu. Postman ide u toj logici tako daleko da tvrdi kako i suvremena pravna država može funkcionirati samo ako »razara« one informacije

je koje bi ugrozile neki sistem prava. Na razini školskog sustava su, dakako, planovi i programi studija oblici redukcije onih informacija koje su ili suviše, ili nepoželjne, ili opasne za mladu osobu koja se školuje. Škole, sudovi, obitelji, religija i država... sve su to ustanove koje kontroliraju i imuniziraju nepoželjne informacije. Računalo u području kontrole omogućuje nevjerovatne racionalizacije, ali i pragmatičke zloupotrebe u svrhu dominacije ljudima. Američki tehnopol kao kultura života moćno je sredstvo kontrole informacijskih struja različitog porijekla. Tehnopol se tako uz pomoć birokracije, ekspertokracije i tehničkih aparata razvija u moćnog kontrolora informacija i tako pridonosi nastajanju posve nove kulture za svim dobrim i lošim stranama: kulture uključenog, priključenog, vizualno orijentiranog društva (str. 118). Uza svu kritičku zabrinutost, Postman se ipak ne slaže s autorima poput Marvina Minskog, koji drži da ćemo biti sretni budu li nas računala zadržala kao domaće životinje, ili će nas otpustiti i iz te službe (str. 121). Ono što računala daje osobit autoritet nije samo njihova *prividna* inteligencija već jednako *prividna* nepristranost koja odgovara bezličnom duhu birokracije i tehnokracije. Ona, dakako, svoj interes ostvaruje baš posredstvom visokog vrednovanja bezličnosti i nepristranosti, kako bi znanstveno-tehnički racionalizirala politiku (str. 144). Prema Postmanu, ta nepristranost mora doći u tehnopolu do izražaja tamo gdje je to za tu kulturu najvažnije, naime u samom djelovanju u *postupku*. Postupak mora biti podjednako nepristran i autonoman, kako bi se steklo povjerenje u neophodnost njegova djelovanja, zbog čega, naravno, alternativni postupci dolaze teško do riječi, pogotovo ako su sumnjičavi prema toj tehnologiji.

Postman osobito upozorava na djelovanje »nevidljivih tehnologija« koje predodređuju ljudska djelovanja tako da ih ljudi nisu ni svjesni. Ljudski je govor takva nevidljiva ideologija koja nas neprimjetno zavodi u određene tipove djelovanja već samim tim što imamo nepodijeljeno povjerenje u smisao riječi koje izgovaramo.

Tehnopol kao kultura suvremenosti traži kritičko preispitivanje s maksimalnom odgovornošću. Sklop koji nevjerojatnim tehničkim sredstvima suvremenosti kontrolira informacije može razumna ljudska bića dovesti u novu nezrelost, iz koje smo se upravo, kako je mislio Kant, uz pomoć znanosti i prosvijećena uma, uzdigli. Postmanova knjiga konceptualno se nije odvojila od svojih velikih preteča među kritičarima nepredvidivih opasnosti nekontroliranog tehničkog napretka. Njena je vrijednost u tome što autor kritiku tehničkog uma izvodi na materijalu živih procesa suvremenog američkog društva. Njegovi primjeri su za nas Evropljane podjednako iznenađujući kao i zastrašujući, a snazi i uvjerljivosti primjera koje Postman analizira teško je odoljeti. Nakon Marxove, Heideggerove, Marcuscove, Habermasove kritike tehničkog uma i tehničkog vladanja svijetom i ljudskom zajednicom, Postmanova knjiga djeluje gotovo kao korak dalje u opasni čorsokak nekritičkog povjerenja u racionalnost tehnike. Knjigu treba svakako pročitati, a po mogućnosti i prevesti na hrvatski.

Davor Rodin

Recenzija

Arend Lijphart (ed)

Parliamentary versus Presidential Government

Oxford Readings in Politics and Government

Oxford University Press, Oxford, 1992, str. 257.

Organizaciji političke vlasti u demokratskim političkim sistemima pridaje se središnje mjesto ne samo u znanstvenim raspravama već, prije svega, i u konkretnom praktično-političkom djelovanju.

Najvažnija *institucionalna razlika* među organiziranim demokracijama je sistem or-

ganizacije odnosa između egzekutive i legislative. S obzirom na to kako su organizirani odnosi između egzekutive i legislative u društvenoj zajednici, postoje dva temeljna alternativna modela organizacije političke vlasti, a to su: *parlamentarna i predsjednička vlada*.

Znanstvene rasprave o suštini i političkim učincima odnosno prednostima i nedostacima ova dva temeljna oblika organizacije političke vlasti veoma su stare i s većim ili manjim intenzitetom traju sve do danas. Veliki znanstveni interes za pitanje parlamentarizma nasuprot prezidencijalizmu koincidira s valom demokratskih procesa (i odabirom novih demokratskih ustava) koji su započeli sredinom sedamdesetih godina u južnoj Evropi te se proširili na Latinsku Ameriku, istočnu Aziju, Istočnu Evropu, Sovjetski Savez, južnu Afriku, Hrvatsku, Sloveniju, Makedoniju, a nisu mimošli ni Albaniju.

Knjiga *Parliamentary versus Presidential Government*, što ju je pripremio i uvodnom studijom popratio poznati profesor političke znanosti na Sveučilištu California, San Diego, *Arend Lijphart* ima iznimno značenje upravo danas, kad smo svjedoci radikalne transformacije političkih i ustavnih sistema (kao i ekonomskih) u Istočnoj Evropi, odnosno *demokratske tranzicije od autoritarnog socijalizma prema parlamentarnoj višestranačkoj demokraciji i tržišnoj ekonomiji*.

Poglavlja u knjizi strukturirana su u *pet dijelova* na osnovi geografskog i konceptualnog kriterija, a autori koji su u njoj predstavljeni potječu iz raznih dijelova svijeta, od klasičara 18. stoljeća do suvremenih znanstvenika i analitičara kasnog 20. stoljeća.

U *uvodnoj studiji* (Introduction, str. 1—30) profesor Lijphart sažeto analizira prezentirane radove i sintetizira glavni predmet rasprave, svodeći ga u komparativnoj analizi na tri glavna pitanja koja su prisutna u svim prezentiranim radovima. Prvo pitanje odnosi se na definicije odnosno propozicije parlamentarne i predsjedničke vlade i bitne distinkcije između ta dva oblika demokracije